

Sedlák, Jiří

I.A. Bláha jako pedagog

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická. 1994, vol. 43, iss. 128, pp. [59]-77

ISBN 80-210-1412-1

ISSN 0068-2705

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/112822>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIRÍ SEDLÁK

I. A. BLÁHA JAKO PEDAGOG

(K 35. výročí jeho úmrtí)

Inocenc Arnošt Bláha (1879–1960), řádný profesor sociologie a ředitel Sociologického semináře na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, představuje renesančně rozvětvenou osobnost: byl nejen sociologem, ale i filozofem, religionistou, etikem, politologem (a politikem), kulturologem, publicistou, redaktorem a editorem, literátem atd. Dosud se o něm vědělo jako o sociologu (a hlavně zakladateli Brněnské sociologické školy lišící se od Královky Pražské sociologické školy), zčásti jako o etikou a lidovýchovném pracovníku, avšak méně už o dalších stránkách jeho osobnosti — včetně Bláhy pedagoga. (Zhodnocení Bláhy po této stránce je, pokud je mi známo, jen jedno — od J. Uhra (20), kromě vzpomínek na Bláhu — učitele.) Protože se však Bláha přínosně vyjadřoval — asi v devadesáti publikacích — k nejrůznějším otázkám pedagogiky (v širokém smyslu tohoto slova), a to hlavně v demokratické Československé republice po roce 1918, bylo by zajímavé a užitečné předestřít jeho pedagogické myšlenky právě dnes, po listopadu 1989, kdy jde o proces znovuzrození demokratické československé a později české republiky — včetně obnovení demokratického školství a rozvoje pedagogických věd.

1. I. A. Bláha — učitel

I. A. Bláha působil téměř padesát let (s přetržkami delších dovolených a nacistické okupace) jako učitel, zprvu středoškolský, později vysokoškolský (a v obou etapách i jako lidovýchovný). Proto v této kapitole půjde jednak o vyličení jeho dráhy učitele (1. 1), jednak o jeho zhodnocení jako učitele ze strany jeho žáků a kolegů (1. 2).

1.1. Bláhova dráha učitele

Po ukončení gymnaziálních studií v Pelhřimově vstoupil Bláha v roce 1897 — ze sociálních důvodů — do bohosloveckého semináře v Hradci Králové.

Odtud byl po dvou letech, jako stoupenec tzv. Katolické moderny, vyloučen (nazýván kolegy — „druhým Havlíčkem“). Studoval pak na univerzitách ve Vídni a v Praze (jeden semestr z toho v Paříži). V roce 1903/4 učil jako suplující profesor na reálce v Praze-Žižkově. Po složení státních zkoušek — na podzim 1903 z němčiny a v létě z francouzštiny — byl od září 1904 ustanoven profesorem na reálce v Novém Městě na Moravě. V roce 1908 obhájil na Univerzitě Karlově doktorskou disertaci **Duše malého města** a stal se doktorem filozofie. Kurátorem dívčího pedagogia v Litomyšli byl vyžádán, aby se od září ujal funkce zatímního správce. Přesto, že pedagogium za svého ročního působení pozvedl, nebyl v důsledku intrik klerikálů některých mladočechů v zemské školní radě převeden ze zatímního správce v definitivního ředitele a vrátil se na reálku v Novém Městě na Moravě, kde působil až do roku 1918/9 vto. Po studijním roce 1908/9 v Paříži napsal a v roce 1914 vydal spis **Město**. Sociologická studie, jíž se habilitoval v roce 1916 na české technice a v Brně, ale nebyl Vídní z politických důvodů potvrzen. Poté — v letech 1919/21 — byl profesorem na Masarykově reálném gymnáziu v Praze na Křemencově ulici — s úvazkem jen 8 hodin týdně, aby mohl jednak studijně využívat pražské odborné knihovny, jednak aby mohl od roku 1919/20 učit na brněnské Technice (jako docent filosofie se zřetelem k sociologii) a na fakultě Filozofické (kam byla 21. 12. 1920 jeho venia docendi přenesena) a Právnické. Dne 31. 12. 1921 byl prezidentem T. G. Masarykem jmenován mimořádným a 22. 12. 1924 řádným profesorem sociologie a stal se na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity i ředitelem Sociologického semináře.

Kromě sociologie a „praktické filozofie“ (etiky) přednášel filozofii národnosti, úvod do politické vědy, základy žurnalismu atd. — a rovněž přechodně, před příchodem O. Chlupa, pedagogiku. (Tu už učil v Litomyšli.) Byl také zván k výuce na Komenského univerzitu v Bratislavě. V roce 1931–2 zastával funkci děkana Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. V roce 1947 založil Vysokou školu sociální, kde učil především sociologii a stal se pro rok 1947/8 jejím rektorem. K 1. 10. 1949 byl ministrem školství Z. Nejedlým penzionován, ale v roce 1949/50 byl zaměstnán ještě jako tzv. čestný profesor.

Nepominutelnou součástí Bláhovy dráhy učitele je jeho mimoškolní činnost lidovýchovná, kde působil jako „učitel-vzdělavatel dospělých“, pamětliv Masarykovy výzvy „Jděte (.) mezi lid a kažte, přednášejte lidu, šířte vědění, vzdělání, pěstěte vyšší soudnost, zapalujte pochodně osvěty, protože je toho třeba pro všechny věci budoucí, jež přijdou a které nesmějí zastihnout náš český a moravský lid nepřipravený. Konejte dobrou uvědomovací práci!“ Tak Bláha za svého novoměstského působení (1904 až 1921) absolvoval přes 900 přednášek na Horácku a jinde a za svého brněnského působení (od roku 1921) přes 500 přednášek (zčásti i v univerzitních extenzích, v rozhlase a jinde).

1.2. Bláha- učitel v očích svých žáků a kolegů

I když pohled žáků — studentů — posluchačů je jednostranný a v jubilejních publikacích (včetně pohledu kolegů) vesměs kladný, vytváří i tak cenný obraz o příslušné osobnosti — také o Bláhovi.

Z Bláhova učitelování na středních školách v Novém Městě na Moravě a v Litomyšli uvedu jen svědectví B. Sirotkové z litomyšlského pedagogia (16): „Ředitel Bláha jako by dal všemu směr a křídla. V ústavě bylo plno jasu, krásných chvil, byla radost z práce a ze života. Nikdy nezakřikl mládí a přece jsme věděly, co je dobré a špatné. Nekáral nás, stačil pohled, v němž jsme četly svůj osud. Nic na nás nevymáhal, ale všechny bez výjimky jsme se na jeho předměty svědomitě připravovaly. Svědomí bylo naším vykřičníkem. Proto jsme v životě šly tak jistě a v rozhodných chvílích jsme nezakolísaly.

Na Bláhovy vysokoškolské přednášky z praktické filozofie vzpomínají jeho posluchači, že to nebyla žádná univerzitní čtení, ale „horoucí promluvy do duší lidí, prozrazující cit a řeč básníka, systematicčnost a hloubku filozofa a vědce, zanícenost a opravdovost apoštola“ (J. Obdrlíková — 13). R. Tesařová (19) o nich napsala: „My studenti jsme se na jeho přednášky velmi těšili; říkalo se jim „svátky duší“. Každý z nás dobře vytušil, že (. . .) jeho slovy prochvívá skutečné prožití a procítění toho, o čem k nám promlouval. Určité myšlenky z těchto Bláhových přednášek utkvěly jeho posluchačům navždy — např. Myšlenka mladým po válce a okupaci, které uvolnily pudy: „Je třeba zvládnout hříbě princem“ (M. Gregor — 6). Nebo myšlenka, na kterou vzpomíná JUDr. M. Vítek (22): „Kolem člověka je třeba rozprostít hustou síť kulturních a mravních podnětů, které mu nedovolí klesnout a padnout“. Rovněž prof. MUDr. L. Pospíšil, DrSc. (který, ač medik, chodil i na přírodovědce V. Úlehlu a na etika Bláhu) vypovídá: „A ptám-li se — dosti často — po smyslu života, připadají mi nejkrásnější odpovědi slova pana profesora Bláhy „Udělat ze sebe žádoucí dar pro jiné, pro všechny“ (21).

Bláhovy přednášky z praktické filozofie vyvolávaly mezi posluchači debaty, diskuse, ba až vášnivé spory — o vztahu muže a ženy, o poměru rodičů a dětí, o postavení inteligence, o štěstí atd. Zasahovaly nejen intelekt, ale i mravní cit a svědomí. J. Obdrlíková o tomto vlivu na ni napsala: „Jak se ve mně upevňovalo odhodlání žít životem, jenž by odpovídal principům zde hlásaným!“ (13).

Byl-li u Bláhových přednášek z praktické filozofie nejvnímavější cit posluchačů, pak v přednáškách a seminářích ze sociologie byly kladeny největší nároky na rozum. Pracovní seminář v Bláhově pojetí měl (jak napsal J. Hanáček — 8) „vyškolit účastníky ve vědeckém myšlení a vědecké práci. Aby byla věda, je nejdříve potřeba upravit ducha. Očistit od barevných předsudků. Zprůzračit jej, aby viděl skutečno tak, jak jest. Neboť bez tohoto vidění skutečna tak, jak jest, není vědy. A nabrousit ducha, učinit jej kritickým, aby dobře zpracovával skutečno. Neboť vidět skutečno neznamena ještě vědecky pozorovat skutečno. Odtud potřeba metodického výcviku. A to cvičení praktikovat na příkladech. Jeho seminární témata byla právě za tím účelem, aby se posluchač naučil pozoro-

rovat stále skutečno. Nemiloval témat, která se vypracují jen kompilací z několika knih. Sám podával vždy na začátku semestru návody k takovým výzkumným pracím, ukazoval, co to znamená vědecky pozorovat skutečno, učil pronikat skrze určitý konkrétní jev až k vrcholným vazbám společnosti. „Skrze část vidět celek a ovšem i obráceně skrze celek vidět část“. Učil chápat všechny vztažnosti složitého společenského dění, učil přísně lišit vědu od filozofie a praxe, ale dával i široký filozofický rozhled a neustále ukazoval k praxi, a co hlavní: ctil vyvíjející se osobnosti posluchačů. Bláhova posluchačka a později kolegyně socioložka PhDr. J. Obrdlíková hodnotí Bláhovy sociologické semináře jako přísnou školu logického a systematického myšlení a dodává: „Nikdy jsem se nemohla dočkat, až skončí referát s diskusí a pan profesor se ujme slova, aby problém objasnil historicky, noeticky a ontologicky. To byly hody pro intelekt, ale vzápětí i memento pro cit a vůli, když pan profesor každý problém hned vztahoval k živé a mnohdy palčivé skutečnosti. Jak teprve jsem mu byla vděčná za jeho pedagogické a didaktické mistrovství, když jsem sama začala vést sociologické semináře na Filosofické fakultě Palackého univerzity.“

Bláhovi při zkoušení šlo více než o známku zkoušeného. Šlo mu (jak vzpomíná sociolog doc. PhDr. M. Hájek, CSc. — 7) především o to, aby v přímé besedě ujasnil zkoušenci na tematice podstatu životních problémů a to tak, že výchozí filozofické předpoklady Bláhových přednášek tu bývaly konfrontovány živě a bezprostředně s vlastními názory a zkušenostmi zkoušenců (spojování teorie s praxí i pro budoucno). Bláhovo zkoušení, zvláště závěrečné, nebyvalo vždy „tečkou za kandidátem“, jak vzpomíná M. Krhoun na Bláhu — examinátora při svém malém rigorózu: „Když skončil zkušební pohovor, profesor Bláha se zastavil se mnou ještě na delší chvíli v tajemnické kanceláři a pokračoval v hovoru, který byl před chvílí součástí zkoušky. Nevím, jak byl examinátor spokojen s mými vědomostmi a názory při zkoušce, pamatuji se však, že za dva dni při návratu na vzdálené působiště na východním Slovensku vezl jsme si — ač již bylo po mé promoci — balíček knih. Chtěl jsem se podrobněji seznámit s různými otázkami, které jsem před rigorózem považoval za definitivně „vyřízené“ pro sebe“ (IIa).

Snad nejvzácnější však byl vzájemný vztah Bláha — posluchači. R. Tesařová: „Přicházeli jsme k němu často pro poučení i pro radu, a to bez ostychu, neboť „pan profesor“ nedal nám nikdy najevo, že stojí vysoko nad námi. Přitahovala nás jeho prostota, jeho jemnost a takt (. . .) dovedli jsme ovšem oceniti i to, že o studenta neprojevoval zájem jen při zkouškách, nýbrž že měl o každého z nás zájem čistě lidský: odkud pocházíme, jak žijeme, o co se zajímáme, jaké jsou naše plány pro budoucnost, které jsou naše radosti nebo bolesti. KJde jen mohl, tam nám pomohl radou i skutkem.“(19)

Rovněž Bláhův vztah ke kolegům byl příslovečný. Na to vzpomíná filozof J. L. Fischer(4): „Odnášival jsme si od něho nejen mnohé účastné povzbuzení, ale mohl jsme u něho počítat vždy i s účinnou pomocí, kdykoli jí bylo třeba.“ Bláhova kolegiálnost šla mnohdy až do nevídané obětavosti a naprosté nezištnosti.

Když J. Obrdlíková měla mít za Prorektorátu v České sociologické společnosti referát o obecné sociologii, napsala do Krasoňova prosbu o vysvětlení. Profesor Bláha nadiktoval odpověď své ženě v horečce, maje vleklý zápal plic. Později dával kolegům Obrdlíkové a Hájkovi k dispozici nejen vypracované referáty lidovýchovné, ale i části svého neotřištěného úvodu do sociologie — netrpě nějakým sobeckým prestižním lpěním na svých výtvorech a strachem o prvenství (13).

Uvedená svědectví o Bláhovi — učiteli se nesla duchem kladným až oslavným. To vše neznamená, že na Bláhovi nebylo co kritizovat. Tak zmíněný J. F. Fischer mu vytýká určitou exhortativnost v přednáškách a přílišnou dobráckost u zkoušek (4).

Třeba ještě připojit z ohlasů na jeho činnost lidovýchovnou aspoň vzpomínku rolníka J. Pelikána z Křidel u Nového Města na Moravě: „Zvláště hluboce na mne zapůsobila jeho slova o sblížení všech lidí, o lidskosti, o tom, že by se měli lidé na poli lásky k bližnímu sejít a spojit v takové neviditelné církvi všech lidí dobré vůle, milujících se a podporujících se.“ (13a).

2. I. A. Bláha — pedagogický teoretik

Bláhova jednota teorie a praxe se projevovala nejen ve směru od teorie k praxi (v etice, sociologii, politologii atd.), ale i opačně — od praxe (zvláště učitelské) k teorii (pedagogické). Bláhovo pedagogické teoretizování dostalo podobu jednak v jeho přednáškách z pedagogiky, jednak v řadě publikací. Soustředí je do třech bloků: 1. Filozofování a školská politika (2. 1–2. 2), 2. Vztahy pedagogiky či výchovy k různým oblastech (2. 3–2. 5), 3. Vyučování (2. 6–2. 9).

2.1 Bláhovo filozofování o vzdělání a výchově

Jedna z prvních Bláhových prací o výchově z roku 1906 (25) **Synthesa ve výchově** je poněkud exhortativní. Bláha zde vychází z myšlenky, že škola není všecko, neboť dítě nežije jen ve škole, ale též v rodině, v určitém prostředí společenském, církevním a státním. Není tu však správné syntézy, „není tu harmonie cest, není tu určitého a podloženého účelu a smyslu všech plánů a snah. Jakoby různí rozsévачi seli různé sítě a pole mělo vzejítí jednou krásnou a bujnou úrodou“. To je Bláhova první syntéza. Druhou je mu syntéza slov a života: „Výchova se neděje slovy (. . .) Největším vychovatelem jest tu život (. . .) Zreformujte život a zreformovali jste i výchovu.“ Za třetí syntézu považuje soulad zásad vštěpovaných dětem jejich rodiči s vlastním příkladem rodičů. Ukazuje též, co znamená správná syntéza u inteligence a v našem vztahu k náboženství. Svou stať končí vizí syntézy vědecké pravdy, společenského dobra a mravní krásy.

Na uvedenou stať jako by navazoval Bláhův článek z roku 1910 **Individuální výchova** (28). Píše-li v *Synthese*, že k výchově nestačí jen škola, pak zde říká,

že ve škole nestačí jen vyučovat: „Řeklo se, že se má nejen učit, ale i vychovávat. A nejen to — individuálně vychovávat (. . .) Třeba znát historii (každého, J. S.) dítěte, pozorovat celý jeho život myšlenkový, citový i mravní a na základě spravedlivě a střízlivě odpozorovaných fakt pomáhat stavět plán jeho harmonického života v budoucnosti.“

Syntéza ve výchově a individuální výchova jsou zvláště důležité pro výchovu inteligence, neboť inteligence (jako společenská vrstva) je podle Bláhy duchovní vůdkyní společnosti. Proto Bláha v roce 1937 uveřejňuje — z chystané knihy **Sociologie inteligence** — stať **Funkce inteligence a dnešní výchovný systém** (60). Sociální funkcí inteligence je podle Bláhy funkce zduchovňovací. Pod touto funkcí se kryje řada funkcí částečných (tvořivá, cirkulační — s funkcí obráběcí či kritickou, organizační a vůdcovská, spotřebitelská — inteligence je nejintenzivnější spotřebitelkou duchovních hodnot). Uschopněnost inteligence k tomuto fungování je rozvíjena prostřednictvím výchovného systému, a z něho především školského. Tento výchovný systém však, přes všechny teoretické snahy reformní, prakticky zůstává na vývojovém stadiu odpovídajícím sociologicky době osvícenství, politicky režimu osvíceného absolutismu, hospodářsky období soukromoslužebně zaměřeného industrialismu. „Jestli myšlenkové proudění doby, aspoň v zemích, kde existuje svoboda myšlení a bádání, směřuje k filozofické formulaci i k praktické realizaci (na poli politiky, ekonomiky i etiky) personalistického novohumanismu, tedy je nasnadě předpokládat, že i pedagogická teorie a praxe bude orientována v tom směru (. . .) Inteligence může být plně uzpůsobena pro své funkce jen skrze výchovný systém, v jehož centru jest osobnost sociálně a ideálně vztahovaná (. . .) Tedy realistický idealismus, když v termínu „realistický“ uzavíráme individualismus (= rozvoj osobnosti) a civilismus (= dobré občanství), v termínu „idealistický“ schopnost tvoření, zprostředkování a zažívání duchovních hodnot“.

Cenné myšlenky z Bláhova filozofování o vzdělání a výchově jsou též v státech Stará a nová pedagogika (1906), Vzdělání a láska (1909), Vzdělání a štěstí (1930), Víra ve výchovu (1933) aj.

2.2 Ke vztahu pedagogiky a politiky a ke školské politice

Vztah pedagogiky a politiky zažil Bláha několikrát na sobě samém. Poprvé jako bohoslovec královehradeckého semináře, z něhož byl jako stoupenec katolické moderny v roce 1899 vyloučen. Podruhé jako zatímní správce litomyšlského pedagogia, kdy byl lživě osočen a znemožněna mu definitivita. Potřetí, když se v roce 1916 habilitoval na české technice v Brně, ale nebyl Vídní potvrzen. Počtvrté, když byl zbaven míst na Filozofické fakultě MÚ nacisty. A popáté, když s likvidací sociologie po „vítězném únoru 1948“ byl odsunut i Bláha.

Bláha se snažil přispět k objasňování vztahu pedagogiky a politiky jak v publikacích, tak v politické praxi. Z publikací lze jmenovat mj. Sborník **K psychologii doby** (34). Dále jde o Bláhovu polemiku s E. Rádlem z roku 1929 **O laický základ mravní výchovy**. Kritické poznámky k Rádlově brožuře Revi-

se pokrokových ideálů v národní škole (48). Rádl svou brožuru napsal proti přehnané revolučnosti, tj. proti zpozitivističtění školy a především proti jejímu zpolitizování. („Vlastenectví metodou na ztročení dětí.“ „Dějepis dělá z dětí služebníky starých generací.“ „Otázka však jest, zdali se právě občanská nauka, tj. v praxi politika, hodí za pravý základ mravního vedení žactva.“) Pro naši školu neexistuje, podle Rádla, jiný mravní základ než křesťanství. Bláha v Rádlově revizi pokrokových ideálů v národní škole a v jeho upnutí se jen na náboženství vidí brzdu v rozvoji školy na vědeckých a humánních a demokratických základech, a nebezpečí návratu k církevnictví, ba klerikalismu, ideových pout rakušáctví, z něhož se republika vymaňovala, ale zdaleka ještě nevymanila. Do demokracie patří, podle Bláhy, právě „**Výchova k sociálnímu občanství**“ (42), jak zní název Bláhova článku z roku 1926. Výchova k němu je výchovou k sociální přizpůsobivosti a k sociálnímu citění, neboť jednotlivé vrstvy jsou příliš ještě v zajetí svých stavovských egoismů. Nad tím je třeba vytvářet nadstavovské a nadstranické ideové ovzduší a společenství. K němu by podle Bláhy měla přispívat nejen činnost uvědomovací, nýbrž i hustá síť buněk sociálního smýšlení a citění a sugestivní příklady a vzory sociálně-citové praxe.

V uvedeném zaměření Bláha pokračuje i v letech třicátých. Zvláště významný je zde Bláhův článek z roku 1930 **Politická výchova** (50), kde čteme: „Politická uvědomovací práce (. . .) znamená výchovu nikoli pro politické stranictví, nýbrž výchovu pro politické občanství, tedy šíření vědomostí a zájmu o obecně politické úkoly státu. Neboť stát trpí jednak lhostejností, jednak nevědomostí svých občanů. Vyvést lid z této lhostejnosti, rozptýlovat mraky nevědomosti, to je první úkol politické výchovy. Naučit dále (. . .) rezeznávat mezi zájmy částečnými a zájmy obecnými, naučit lid, aby neviděl ve stranách bojovné tábory nebo fetiše, nýbrž orgány kooperace na úkolech státu. Obecná politická výchova musí dále zajistit vzájemnou loyálnost mezi stranami, a jejich stranické city, politický vkus při volbě vůdců i ochranu před svody demagogů (. . .) Výchova se uskutečňuje především praxí (. . .) sugestivním příkladem statečné politické ctnosti.“

Za Bláhův ideový vrchol v jeho pedagogicko-politickém uvažování lze pokládat jeho článek z roku 1939 (už za nacistické okupace) — **Smysl a cíl národní výchovy** (63). Národní výchova znamená „rozvinout v lidských jedincích takové vlastnosti, takové smýšlení a takovou schopnost k činnostem, jež jsou s to, aby co nejvíce posilovaly fyzickou i duchovní životnost národa jako celku (. . .) Nejvzácnějším statkem národa je přítomný živý jedinec a zvláště jeho duše. Úkolem učitelů je výchova k solidaritě s přítomností, tj. aby u co nejvíce členů národa byl vzbuzen hlad po kultuře. Výchova však má vytvářet i solidaritu s národní budoucností (. . .) Jestliže pro přítomnost znělo hlavní přikázání: „Měj v lásce a úctě duši každého českého člověka, tedy pro budoucnost přikázání zní“ Měj v úctě tělo i duši svého dítěte. To znamená: Uvědom si odpovědnost za tělesnou, duševní i mravní zdatnost národa (. . .) Na tobě záleží, ponese-li si příští národ do těžkých bojů životních zdravý organismus, bystrou inteligenci, citlivé svědomí.“

Bláha se zamýšlel i nad školskou politikou, jak lze doložit jeho článkem z roku 1935 **Reforma školských zřízení** (57). Chápe ji však ve dvou stránkách — objektivní a subjektivní: „Běží nejen o nápravu zřízení jakožto forem či rámců určité životní náplně, nýbrž i o živé jedince jakožto představitele dynamičnosti těchto statických zřízení a jako nositele jejich duchovní náplně. Čili nejen zřízení, nýbrž i lidé. Nejen reforma zřízení, nýbrž i reforma lidí. Bez reformy individuální, myslím, že žádná reforma sociální neobstojí (. . .) Potřebujeme nezbytně toho nového typu učitele či profesora, mají-li školská zřízení řádně plnit svou sociální funkci. Nesměl by to být člověk jakýkoli. Tu by musila platit přísná výběrovost, týkající se jeho kvalit intelektuálních i mravních. Musil by to být opravdu vzor nejen moudrosti, nýbrž i slohu životního. To by ovšem souviselo i s reformou vysokých škol, kde by musilo být vytvořeno oddělení či snad fakulta, fakulta duchovně-technická, na níž by takoví vychovatelé byli intelektuálně i morálně školeni.

Bláhova pedagogika prolíná i do jeho politické praxe. V roce 1925 založil Pokrokovou stranu — jako „stranu inteligence a osvíceného lidu“. Navrhl i Program strany pokrokové (39). V bode 9. — O nového člověka — mluví rovněž o reformách a v kap. IV. Poměr k jejím nepolitickým složkám . . . o studentstvu a učitelstvu.

Vztahu pedagogiky a politiky aj. se týkají ještě stati **Demokratisace školství** (1918), **Revoluce hlav a srdcí** (1926), **Celibát učitelek** (1928).

2.3. Ke vztahu pedagogiky a sociologie

Bláha, zaměřiv se ve svém studijním roce 1908/9 v Paříži na sociologii, nemohl se nedívat sociologicky i na pedagogiku. Dokladem toho je např. jeho stať z roku 1911 **Pedagogika a sociologie** (29). Říká, že pedagogika sice v Masarykově klasifikaci věd zaujímá místo jako praktická psychologie (pokud se týká předmětu a zčásti i metody pedagogické práce), ale že v pedagogice se jedná také o metody, dále o výchovné cíle, o orgány výchovy, o obsah výchovy — a právě v těchto otázkách pedagogika může a musí čerpat poučení i ze sociologie jako vědy, která se obírá společností a jejími jevy, která studuje zákony, dle nichž společnost či společnosti vznikají, udržují se a vyvíjejí, i zanikají. „Výchovný moment společenského prostředí uvědomují si jednotlivci zajímající se o otázky výchovy brzy, jak výchova přestává být rodinnou svým cílem i svým orgánem a jakmile začíná sloužiti ideálům určité společnosti.“ (Platon, Komenský, Pestalozzi). Bláha pak podrobněji rozebírá, jak sociologie slouží pedagogice v otázkách metod výchovné práce, cíle výchovy, orgánu výchovy a obsahu.

Ve stati o 11 let pozdější, z roku 1922 — **Sociologická pedagogika** (35) Bláha, na rozdíl od stati předchozí, píše, že pojmenování „sociální pedagogika“ bylo oprávněné vždy — se zřetelem na cíl, orgán a rozsah výchovy „tj. zda se týkala jen jediné vrstvy společnosti nebo vrstev všech — Komenský, Pestalozzi).

„Ale může to pojmenování „sociální“ najít ještě jiný smysl. A tu již je spíše na místě název „pedagogika sociologická“ anebo jak jí říkají v Americe

„výchovná sociologie“. Neboť v té míře, jak se pedagogika ustavovala jako samostatná věda a ne tedy jen jako pouhá aplikovaná psychologie, muselo se také ukázat, že pole výchovy je daleko širší, než jak se dosud za to mělo, že výchovou není jen utváření nedospělého jedince jedincem dospělým, nýbrž všecko utváření člověka člověkem, přírodou i společností.“

Bláhovým nejvýznačnějším přínosem v sociologické pedagogice byl jeho spis z roku 1927 (2. vyd. 1930, 3., opr. a dopl. 1946), 4. vyd. 1948) Sociologie dětství (44). Jím jakoby se stal zakladatelem naší sociologické pedagogiky. Vedle biologie, psychologie (a též logiky, estetiky, etiky) pokládá Bláha za pomocnou disciplínu pedagogiky sociologii. Rozlišuje (jak už jsme viděli) mezi pojmy „sociální pedagogika“ a „sociologická pedagogika“. „Pedagogika sociální je orientována směrem k určitým zřetelům praktickým, k tomu, co má být.“ Tou však byla pedagogika vždy (cílem, orgánem výchovy, rozsahem, subjektem výchovy, duševním rozmnožováním společnosti, metodou i obsahem, což vše zde Bláha podrobněji rozvádí). V „sociální pedagogice“ běží především o výzkum, poznání, vyšetření toho, co jest; jde tedy o disciplínu teoretickou, o konkrétní partii teoretické sociologie, jednající o vlivu společenského prostředí na výchovný proces vůbec i na jednotlivé jeho činitele zvláště.

Jakých všech zřetelů by si měla pedagogická sociologie všimnat např. u jednoho z orgánů výchovy, tj. školy, ukazuje Bláha v této pasáži: „I škola je prostředí v prostředí. Ona je vzhledem k dítěti soustavou podnětů, ale i na ni jako na celek je soustavou podnětů působeno. Běží tu především o její prostředí fyzické (školy nalézající se v nehygienických čtvrtích, na místech hlučných a prašných apod.). Pokud pak běží o její prostředí sociální tu přichází v úvahu především její prostředí hospodářské. Jestliže každá obec představuje — zhruba naznačeno — čtyři úrovně hospodářského života: standard bídy, standard životního minima, standard minimálního komfortu, tedy — a to už je šetřením prokázáno — z prvních dvou úrovní pramení řada rušivých vlivů pro optimálnost školské výkonnosti, ať už běží o oslabenost tělesnou (v důsledku podvýživy), ať už o opožděnost duševní a někdy i o různé úhony mravní, jimiž jsou zatíženy děti, přicházející z těchto prostředí. — Ale škola je obklopena i atmosférou duchovní a mravní. Někdy je škola v obci jako cizinec. Obklopena chladem, nepřízní či aspoň lhostejností veřejného mínění. Jak se v takovém ovzduší může vytvářet radostný poměr dítěte ke škole, první podmínka úspěšnosti jeho školské práce? Anebo je to veřejné mínění zbarveno hledisky materiálně a utilitárně praktickými. Pro sociologii výchovy tu nastává úkol vyšetřiti, jak se jeví škola v zrcadle tohoto veřejného mínění (u mužů, žen, u jednotlivých konfesí, stavů, stran), neboť jen na základě takovýchto přesných šetření může být založena práce obranná a nápravná.“

V závěru své kapitoly II. Sociologická pedagogika Bláha mj. říká: „Při sociologické pedagogice běží tedy především o to, co jest, o výzkum pozorování, vyšetřování, a pak ovšem o theorii, vybudovanou na podkladě tohoto výzkumu. Teprve potom může být přikročeno k praktickým aplikacím.“

Zmíněná kapitola je vsazena do knihy **Sociologie dětství**. Jaký je tedy vztah mezi těmito dvěma sociologiemi? Podle Bláhy je sociologie dětství částí sociologické pedagogiky — té její partie, která jedná o vlivu společenského prostředí na předmět výchovy — na dítě. Proto v knize (na s. 40–225) nalézáme toto členění: I. Technicko-hygienická úprava prostředí. II. Prostedí hospodářsko-sociální. III. Prostedí sociálně — psychické (1. Pudy a prostředí, 2. Fantasie a prostředí, 3. City a prostředí, 4. Rozum a prostředí, 5. Vůle a prostředí). IV. Poznámky k patologické stránce problému sociologie dětství.

V článku z roku 1941 — **Význam prostředí pro výchovu (65)** — se Bláha zaměřuje mj. Na otázku prostředí při vychovatelské práci venkovského učitele. Rozebírá zde jak vnější prostředí školy, tak vnitřní prostředí školy, pro které vytyčuje dva úkoly výchovné: 1. Přizpůsobení (aby ve školním prostředí převládl postupně jednotný duch, když děti přicházejí z různých prostředí); 2. spolupráci na základě ducha solidarity jako další školské zespolečenštění. Končí však: „dokázat, aby těžiště výchovy přesunovalo se ponenáhlu čím dále tím více z jinovýchovy do samovýchovy“.

Volal-li Bláha v předchozím článku po jednotném duchu ve školním prostředí, pak tuto jednotu třeba vidět jako diferencovanou. O tom píše v širší stati z roku 1929 **Výchova a nová škola z hlediska sociologického (49)**. Stojí tam: „... právě proto, že každé dítě se rodí jako originál, mělo by mít, mají-li všechny jeho kladné dispozice být vybrušovány k fungování a rozvity, též originální prostředí, originální soustavu podnětů z vnějšku. Chybujeme velmi při výchově, že prostředí dítěte příliš schematisujeme, že pro nejrůznější originality máme přichystáno jedno prostředí. Tím se stává, že mnohé z dispozic zůstávají neprobuzeny a nerozvinuty, že nám zůstává ležet v dětských duších úhorem řada talentů, snad i geniálností, jež nenajdou vhodného svého prostředí. Jaká to ztráta kulturních energií u malého národa!“ Ovšem tato diferencovanost prostředí neznamená Bláhovi ztrátu jednotnosti. Naopak: „Má-li mít každé dítě své prostředí, tedy duch těchto nejrozmanitějších prostředí by měl být jednotný (. . .) Jednotícím duchem musí být duch osvíceného a zvroucňelého sociálního individualismu, duch individuálního všestranného (tj. rozumového, citového i volního) aktivismu sociálně vztažného (. . .) především (. . .) k hodnotám duchovním a mravním.“

V stati jsou i zajímavé sociologické aspekty učení se žáků, psaní, čtení, četby literatury atd., jakož i myšlenky o podmíněnosti pedagogické zdatnosti učitele prostředním stavovským, mocenským a osvětovým.

Své názory na vztah pedagogiky a sociologie Bláha syntetizoval v **Sociologii (1968, . dopsané v roce 1958–74)**. Jde o kap. XVII. — **Zřízení kulturu rozmnožující a propagující**. Výchova, lidovýchova, tisk, rozshlas. Vlastní část (s. 290–301) nese název **Zřízení výchovná**. Objevují se zde i myšlenky nové — např. že vliv prostředí vzrůstá prodloužením dětství a nedospělosti. Dále širším chápáním prostředí: „Člověk není determinován jen prostředím přítomným. Působí tu i minulé skutečnosti, historické ideály a vzory; stejně působí i anticipace mož-

ností budoucích (zařizuje-li např. někdo svůj život hygienický a mravní se zřetelem na zdraví budoucích dětí). Nejlepší prostředí, podle Bláhy, je to, které není ani příliš drsné, ani příliš snadné a které zajišťuje maximum rozvoje těla i ducha.

Sociální moment výchovy se však uplatňuje nejen v uvolňování a uskutečňování dědičných predispozic. Běží i o jejich vedení — formování pod určitými sociálními normami, což slouží potřebám skupiny (tj. rodiny, školy, církve, státu). Ovšem Bláha hned varuje před tím, aby v rámci sociální zájmovosti určité konkrétní výchovné skupiny se nepotlačovala iniciativnost jedince.

Bláha posléze analyzuje sociální podmíněnost jednotlivých prvků výchovné činnosti, jimiž jsou: 1. povaha výchovné činnosti, její vyučovatelská a výchovná náplň, 2. subjekt výchovné činnosti, 3. předmět výchovné činnosti, 4. zřízení výchovná, 5. představa nebo ideál výchovné činnosti, 6. metoda této činnosti.

V závěru kapitoly pak Bláha mluví o mnohostranné vztažnosti mezi procesem výchovným a mezi děním sociálním. „Vyplyvající odtud jasně základní funkce výchovy. Je to především funkce integrační, ať už se zřetelem na individuum (. . .), ať už se zřetelem na skupinu, že totiž výchova zceluje jedince se skupinou. Je to dále funkce kulturně kontinuační a kulturně cirkulační, tj. že výchovou se uskutečňuje kulturní souvislost mezi generacemi a přenáší se kulturní dědictví na generace následující. Dále funkce kulturně obráběcí a duchovně rekonstrukční, tj. že výchovou se uskutečňuje duchovní rozmnožování a přestavba skupiny, funkce sociálně konsolidační a racionálně ekonomizační, tj. že výchovou skrze úsporné nakládání fyzickými i duševními silami jedinců utkává se pevná duchovní vazba skupiny.“

Vztahem pedagogiky a sociologie se Bláha ještě zabývá v řadě studií: **Mravní výchova se stanoviska sociologického** (1921), **Vliv společnosti na mravnost individua** (1923), **Jednotná škola s hlediska sociologického** (1928/9), **Dnešní krise rodinného života** (1933), **Funkce okresního inspektora s hlediska sociologického** (1933), **Problémy a úkoly sociologie dětství** (1958) aj.

2.4. K mravní výchově

Vedle sociologie se Bláha nejvíce zasloužil o rozvoj etiky (**Filosofie mravnosti** — 1922, **Vědecká morálka a mravní výchova** — 1940, **Ethika jako věda** — 1947 aj.) Bláhovy etické publikace jsou teoretickým východiskem — základem pro jeho práce o mravní výchově. Šlo jednak o publikace k mravní výchově obecně (čtyři následující), jednak k speciálním otázkám (rodičovství, kázeň aj.).

V letáku z roku 1922 **Výchova k mravnosti** (36) Bláha mj. říká, že úkolem mravní výchovy je především v každém jedinci zjistit jeho svědomí, množství mravnosti v něm a poté tuto jeho mravní dispozici v něm učinit mocnou skutečností. Mravní výchova je ovšem širší: „A tak k mravnosti vychovávat znamená: pěstít zdravé tělo, vzdělávat se, zušlechťovat cit, cvičit vůli.“ Výchova k mravnosti se musí, podle Bláhy, díti od mala, i když dětská mravnost, jak praví Bláha

v stejnojmenném článku z roku 1923 (37) neexistuje: „Aby byla mravnost, musí být dříve duševní samostatnost, schopnost vědomě se rozhodovat. Před 14. rokem nelze o čisté mravnosti, neb aspoň o vyšších stupních mravnosti, u dítěte mluvit. . .“ Přesto, nebo právě proto, že neexistuje, musí být dítě k mravnosti připravováno trojí cestou: 1. nápodobou všeho dobrého, 2. sugestivním působením skupiny a osobností tvořit mravní city a pojmy, 3. sympatickým zářením z lidsky teplého prostředí.

V článku z roku 1923 **K technice mravní výchovy** (38) se objevuje nová myšlenka: „Právě v krutých, nebezpečných, obtížných situacích života jsme objevili, co všechno dovedeme, čeho jsme schopni.“ Tato myšlenka by se totiž dala aplikovat do mravně výchovné praxe: uvádět děti a mládež do náročných životních situací, aby jednak sebe samy lépe poznávali, a hlavně aby se v nich pěstovaly žádoucí mravní vlastnosti aj. (Dlouhodobý promyšlený systém.)

Nejcennější je však Bláhaova myšlenka „důležitější je něco jiného. Totiž to, abychom svou vlastní vůli, či vůli dětskou učinili tím psychickým popudem, jenž vyšlehá, vymrská z nečinnosti naši dědičnost (. . .) vytvořit (. . .) silnou vlastní vůli.“

Nejšíře a nehlouběji se Bláha věnuje problému mravní výchovy ve spise z roku 1940 — **Vědecká morálka a mravní výchova** (64), v němž syntetizuje své předchozí uvažování. Mravní výchova je podle něho uměním navodit v jedinci takové podmínky organické a psychické a tak organizovat jeho sociální prostředí, aby nutným kauzálním důsledkem byla mravnost. V kap. 1. — Fysická výchova jako podmínka mravní výchovy — se Bláha soustřeďuje na životní svěžest. V kap. 2. — Pěstění zdraví duševního — se zabývá: A. Kulturou citu, B. Pěstěním fantazie, C. Pěstěním rozumu, D. Pěstěním vůle. — Nejlepší metodou v tom všem není metoda poučovací, ale metoda laboratorní, tj. poskytovat skrze drobné situace rozumu, fantazii, citu i vůli stále příležitosti k fungování. Příkladem fungování musí být dospělí. V kap. 3 — Organizace sociálního prostředí — dospívá Bláha k závěru, že mravnost není učenost, ale dá se naučit jen praxí. Třeba obklopit děti a mládež takovými výchovnými prostředními, kde bude probíhat sjednocená mravní praxe v duchu jednotných mravních zásad.

Ze speciálních otázek se Bláha zabývá v roce 1947 **Výchovou k rodičovství** (71). V krátkém historickém úvodu píše, že uherská nevěsta nedostala před první světovou válkou státní příspěvek na věno, pokud neprošla školou či aspoň kursy rodičovské výchovy. Na 2. mezinárodním kongresu mravní výchovy v roce 1922 v Haagu se ozývaly hlasy volající po výchově k rodičovství. Na mnohých amerických colleges a high schools je zavedena výchova k rodičovství jako povinný předmět.

Bláha pak využívá své myšlenky ze spisu **Dnešní krise rodinného života** (1933), když říká, že normální typ rodičovství je takový, který plní úspěšně přirozené základní funkce rodičovství, tj. 1. správné vztahy vůči sobě navzájem, 2. funkci reprodukční (jde o vůli mít děti), 3. funkci výchovnou, tj. vytvořit pro dítě příznivý výchovný systém, jehož třemi základními osami by byla autorita,

kázeň a láska. Na konci brožury promlouvá Bláha k těm, kteří se nestali rodiči: „Žena a muž, kteří dovedou vychovávat a rozvíjet duši, stávají se rodiči, i když se jim nedostalo štěstí fyzického rodičovství. To je velikost a krása duševního rodičovství.“

K zmíněnému požadavku kázně je velmi poučná Bláhova stať z roku 1912 **Kázeň na středních školách**, zvláště na školách dívčích (32). Bláha ji začíná výkladem společenského kontextu kázně: Starověk a středověk se vyznačoval negativním směrem ukázněvaní, násilím, potlačováním, bitím, hrozbami. V nové době (od konce 18. stol.), když „stát poznal, že sobě prospěje, jestliže individuum nebude potlačovat, nýbrž rozvíjet, dočkal se jednotlivec i snesitelnější atmosféry výchovné, hlavně ve škole. Ne už poslušný voják, nýbrž sebevědomý, pokud možno nejvíce produktivní občan stal se cílem výchovné práce (. . .) k tomu všemu nepřipravuje jen školské vědění, nýbrž i školská kázeň, jež dává mládí pravidla jednání, jež ho zvyká různým ctnostem, žije v něm určité radosti (. . .) Povinností pak rozumné školské kázně (. . .) jest dokázat, aby veškero jednání mladého člověka (. . .) neseno bylo ideou vnitřní svobody.“ V ukázněvaní dívek by měla vládnout síla inteligence a síla citu. A jí podepřít sílu vůle. Založit kázeň na vědomé sebekázní.

Mravní výchovy se dotýkají dále **Morálka Tolstojova a její poměr k pedagogice** (1906), **Mravní výchova se stanoviska sociologického** (1921), recenze Chlupovy Rukověti přirozené mravouky (1922) aj.

2.5 Ke vztahu výchovy a náboženství

Přesto, že byl Bláha klerikály opakovaně postižen (a stal se z původního katolíka nakonec bezvěrcem), nepřestal vidět v náboženství možnost k výchově, zvláště mravní.

Neobyčejně zajímavý je Bláhův pedagogický názor na to, co to znamená věřit v Boha, jak o tom píše v článku z roku 1912 — **Poměr Sokolství ke klerikalismu, církvi a náboženství** (34a). Je-li totiž Bůh nekonečné vědění, nekonečná spravedlnost, nekonečná láska, nekonečné štěstí, nekonečný život — a věřící člověk po všem tom touží, pak věřit znamená připodobňovat se Bohu činností, tj. stálým vzděláváním, milováním bližních, spravedlivým jednáním atd. A sokolství je právě svou výchovou k autonomnosti a svým heslem „Věčný ruch, věčná nespokojenost“ k tomu dobrou školou (. . .) sjednující národ, společnost.“ I když oceňuje uvedené chápání víry v Boha, je přece jen pro výchovu laickou, jak to lze doložit článkem z roku 1935/6 — **Vědecké a filosofické základy laické výchovy** (58). Dochází v něm k závěru, že moderní škola nemůže být jiná než laická, neutrální. V člověku je, právě v důsledku lidství, vrozená potřeba vztaznosti k něčemu vyššímu. Člověk musí mít nějaký nadosobní ideál — životní program. Co je však to nadosobní, vyšší než člověk? Jsou to jiní lidé, společnost, její duchovní řád. Tím je dána autorita i sankce. Bláha pak zdůrazňuje ještě organickou propojenost trojice: laická morálka — věda — demokracie.

Když v době tzv. druhé republiky (mezi Mnichovem a 15. březnem 1939) došlo k ofenzivě klerikalismu i ve školách, klade Bláha otázku **Křesťanský duch škol?** (62). Ptá se, proč se křesťanský duch neozval v době Mnichova — např. u Chamberlaina? A i když křesťanský duch do škol, pak který? Snad duch prvotního křesťanství? Jestli však prvotní křesťanství znamenalo krok od Starého zákona k Novému, tedy to dnešní vyvinuté křesťanství musí znamenat krok od zákona Nového k zákonu nejnovějšímu — s novou morálkou politickou, sociální, hospodářskou, intelektuální. Končí tím, že není potřeba volat po křesťanském duchu do škol, když naše škola v prvním dvacetiletí ČSR nebyla nikdy protikřesťanská, neboť vychovávala též v duchu křesťanském — v duchu toho, co má křesťanství společného se všemi ušlechtilými náboženstvími a se všemi ušlechtilými mravními systémy.

2.6 O školách

Na školu se díval Bláha především eticky, jak o tom svědčí jeho článek z roku 1928 — **Jednotná škola s hlediska sociologického** (46). Jednotnou školu nechápe tedy organizačně — politicky (jako sjednocení měšťanky a nižšího gymnázia), avšak eticky: **Jednotným duchem školy musí být duch osvíceného a zvroucňelého sociálního individualismu (. . .)** Morálka ne jako předmět vyučování ve škole, nýbrž jako vnitřní život školy sám, proniknutý zřeteli etickými, tj. stálým uskutečňováním fyzické, intelektuální a mravní solidarity s ostatními.“

Řadu článků pak napsal ke školám vysokým: V roce 1933 **O Masarykovu univerzitu** (54), v němž Bláha sice chápe, že je krize a musí se šetřit, ale nemělo by se šetřit na kultuře — vědě a umění a tedy ne ani na Masarykově univerzitě. Jinak hrozí mravní zoologie. Volá po kulturním svědomí, po cti a morálce státu a Moravy. V roce 1938 **Universita a Brno** (61), kde se zaměřil na to, co dává univerzita Brnu a co Brno univerzitě. („Teprve skrze svou univerzitu stalo se Brno opravdu velkým městem. . .“) V roce 1946 v článku **Pedagogické fakulty** (70) jejich zřízení uvítal, ale chyběly mu v nich sociologie a etika. V článku z roku 1947 **Vysoká škola sociální v Brně** (72) sděluje, že od školního roku 1947/8 se mění dosavadní dvouletá sociální akademie (jako oddělení vysoké školy politické a sociální v Praze) v samostatnou vysokou školu sociální v Brně, a kdo může být na školu přijat. Vypočítává předměty a informuje o uplatnění absolventů. V článku z roku 1948 **1348–1948** (73) pozdravuje Univerzitu Karlovu k jejímu 600. výročí: „Kěž Universita Karlova a s ní všechny její universitní sestry jsou si vědomy dějinné odpovědnosti a jako instituce nejen badatelské, ale i výchovné pamatují, že (. . .) svobodné myšlení je nesmírnou sociální hodnotou.“ (Toto píše po „vítězném únoru“.)

2.7 O učitelích

V článku z roku 1928 **Kulturní idealismus** (45a) Bláha charakterizuje učitele a učitelky jako duchovní otce a matky žáků:

„Jaký to zázrak, zrodí-li se fyzický život! Ale větší zázrak než otcovství a mateřství fyzické je otcovství a mateřství duchovní, tj. tvůrčí výchovný akt, jenž způsobuje zrození duše a ducha.“ A v článku z roku následujícího — **Do nového školního roku** (47) — jakoby formuloval étos českého učitele: „Český učitel, který vstupuje do školy s posvátnými pocity člověka tvořivého, člověka rozsevače a pěstitele, musí z českých dětí vychovat bytosti po všech stránkách autonomie, samostatné: bytosti kritického rozumu, spontánně tryskajícího, a rozumu se podřizujícího citu tvůrčí fantasie a ukázněné vůle, aby člověk byl postaven do služeb duchovního řádu světa, do služeb vyšších vztažností života. Soukromý rozum musí být vybaven z nadvlády různých politických, sociálních a církevních konfesí, veřejný rozum z nadvlády výdělečného a prodejného tisku. Vláda všech předsudků musí být zlomena už ve školních lavicích. Tam sedí budoucí svobodný národ. Ten dnešní má jen vnější svobodu, ale není ještě plně svobodný vnitřně.“ O zmíněné odpovědnosti učitelů a učitelek mluví též v článku **O odpovědnosti a povinnosti ženy — vychovatelky** (56). Zaměřuje se zde na etické aspekty péče dívek o tělo, na kulturu duše a na možné demoralizační vlivy prostředí. Vychovatel by měl ukázat, v čem spočívá skutečná láska (v čistotě myšlení, cítění a chtění) a v čem smysl života (žít ve společnosti, žít dohromady). Vychovatelé musí svět zduchovnit.

Bláha obrací svou pozornost i na učitele vysokoškolské a dává zde za vzor TGM v článku z roku 1937 **Der Lehrer Masaryk** (59). Bláha z vlastních zážitků, jako Masarykův žák shrnuje to podstatné, čemu je TGM učil v přednáškách: kriticky myslet, nebát se, žít neustále pod zákonem mravní odpovědnosti, vše začleňovat do dalších a vyšších souvislostí. Byl pro něho nejen učitelem, ale i vychovatelem — vůdcem k pravému lidství.

2. 8 O vyučování

V roce 1909 ve Věstníku českých profesorů, a to v rubrice O vyučování jazyku mateřskému (26) Bláha — jako franštinář — referuje o sérii čtyř přednášek v Musée pédagogique (Krise vyučovacích metod ve francouzštině, atd.). V článku z roku 1911 **Francouzská recitace na moravských středních školách** (27) zpravuje zase o recitačním turné profesora dikce z Paříže R. Alléona v červnu 1910.

Z vyučování dalším předmětům se zaměřuje na náboženství v článku z roku 1911 — **Náboženství na dívčích školách** (30). Píše tam: „Vědecká pedagogika musí svým vlivem pracovat k tomu (. . .), aby náboženské cítění neprojevovalo se formami tak naivními, málo rozumnými, jako dnes, aby přestalo být vztahem dívčí duše ke knězi a k církevní organizaci a stalo se vztahem k člověku a Bohu, aby se osamostatnilo, ze zevního obřadu stalo se obsahem nitra a základem života.“

2. 9 O lidovýchově

Lidovýchovu (v níž Bláha vykonal přes 1. 500 přednášek) považoval za tak důležitou, že o ní napsal v roce 1927 knihu **Problémy lidové výchovy**. Její pojem, úkoly a předpoklady (43). Po definici a lidství, výchovy a lidové výchovy rozebírá lidovýchovnou přípravu k dobrému občanství fyzickému, hospodářskému, sociálnímu, politickému, kulturnímu a mravnímu. Všimnu si zde jen toho mravního a i to jen zčásti: „Pomáhati člověku, aby plností občanství došel plnosti lidství, aby vypracovav sebe (individualismus) a skrze sebe své občanství (civilismus), stal se plným člověkem (humanismus), tak zní úkol lidové výchovy. Je to vlastně učit novému stavitelství, novému umění života.“

Lidové výchovy se týkají ještě: **Vzdělavatelské úkoly lidovýchovy** (1926). **Program přednášek vyšších lidových škol** (1926), **Ideové základy lidovýchovy** (1928), **Proč pracovat v lidovýchově?** (1932/3), **Problémy lidovýchovy** (ve: Sociologie, š. 301–309, 1968).

Závěr

I když I. A. Bláha je znám hlavně jako náš přední sociolog a etik, nemohla se jeho téměř půlstoletá pedagogická praxe neprojevit v řadě jeho publikací z oblasti pedagogických věd. Šlo, jak jsem se snažil ve své stati prokázat, o publikace, v nichž Bláha filozofuje nad výchovou a vzděláním, zabývá se vztahem pedagogiky a politiky, pedagogiky a sociologie (dá se přímo označit za zakladatele naší sociologické pedagogiky) všímá si výchovy mravní a náboženské, a věnuje pozornost i otázkám škol, učitelů, vyučování a lidovýchovy. Bláhovo dílo tak představuje cenný přínos v dějinách naší pedagogiky, ale může v mnohém, svými názory, náměty i podněty, inspirovat naši pedagogiku současnou — v teorii i v praxi.

Má stať byla jen pokusem o zmapování Bláhy pedagoga. Bláha pedagog by si však zasloužil práce širší a hlubší, které by teprve ukázaly jeho místo a význam v kontextu čelných postav naší pedagogiky.

Literatura:

Z přibližně 120 prací o Bláhovi a od Bláhy (existují ovšem ještě četné Bláhovy recenze pedagogických publikací) zde zařazují asi 80. Ostatní jsou obsaženy ve třech bibliografiích a to: od E. Bláhové v Sociologické revui, 10, 1939, č. 1, s. 118–133; od M. Vítka ve Sborníku prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity. Roč. 19. Ř. sociálně vědná (G), Č. 14, s. 11–15; ode mne v I. A. Bláha jako etik, habilitační spis, Brno, 1991, s. 257–276. Upozorňuji však na to, že v záslužných bibliografiích, zvláště E. Bláhové (ale i M. Vítka) jsou některé bibliografické údaje chybné, takže podle nich uváděné publikace v příslušných pramenech nejsou (např. Havlíček a školství, Morálka Tolstojova a její poměr k pedagogice, stará a nová pedagogika — údajně v Měst'anské škole 1906) a musely by se hledat jinde.

Práce o Bláhovi (řazení abecední — podle autorů):

1. Boček, L. : /O Bláhově přednáškové činnosti/. Ve: Živá slova In. Arnošt Bláhy. Sborník k jeho šedesátinám Sest. L. Boček, Brno, Pokorný a spol. 1939, s. 5–8.
2. Boček, L. : Umění přednášet. Ve: Živá slova. . . , s. 9–14.
3. Dvořáček, J. : Prof. Dr. Bláha a učitelstvo. Pokrokový obzor, 10, 1929, č. 30–31, s. 6.
4. Fischer, J. L. : Vzpomínka nejubilejní. (Z listů o sobě a o druhých. Ve: sborník k osmdesátinám. I. A. Bláhy. Sest. J. Obrdlíková. Brno, samizdat 1959, s. 49–52.
5. Flégl, J. — Rychlovský, M. : Prof. dr. I. A. Bláha jako lidovýchovný pracovník. Ve: Pocta.In. A. Bláhovi k šedesátinám. Redig. A. Obrdlík, Sociologická revue, 1, 1939, č. 1, s. 112–114.
6. Gregor, M. : Nejmladší žáci vzpomínají. Ve: Sborník k osmdesátinám, s. 33–36.
7. Hájek, M. : Pohled zpět. Ve: Sborník k osmdesátinám . . . , s. 52–64.
8. Hanáček, J. : Bláha za universitní katedrou. Ve: Živá slova, . . . , s. 44–46.
9. Humpolík, A. : Prof. Dr. Bláha jako lidový vychovatel. Pokrokový obzor, 1, 1929, č. 32, s. 1.
10. Janíček, V. : Vzpomínka k šedesátinám prof. Bláhy. Ve: Živá slova. . . , s. 34–38.
11. Khun, J. : In. A. Bláha, lidovýchovný pracovník. Ve: Živá slova. . . , s. 31–33.
11. a: Krhnoun, M. : Několik vzpomínek. Ve: Sborník k osmdesátinám, s. 72–75.
12. Matula, A. : Prof. dr. Ing. Arnošt Bláha průkopníkem lidové výchovy. Pokrokový obzor, 19, 1929, č. 30–31, s. 4.
13. Obrdlíková, J. : Dlaň vždy otevřená. Ve: Sborník k osmdesátinám . . . , s. 19–23.
- 13a. Pelikán, J. : K šedesátinám prof. Dr. I. A. Bláhy. Ve: Živá slova . . . , s. 28–30.
14. Připad dr. Ing. Arn. Bláhy. Věstník českých profesorů, 19, 1912, část stavovská, s. 45–50.
15. Sedlák, J. : Inocenc Arnošt Bláha jako etik. Habilitační spis. Brno, 1991, zvláště s. 116–120, 154–161, 188–207, 220, 227, 233–240.
16. Sirotková, B. : Vzpomínky. Ve: Živá slova. . . , s. 37–39.
17. Svoboda, L. : Vzpomínky bývalých posluchačů university. Ve: Pocta . . . , s. 115–119.
18. Švanda, F. : Náš třídní profesor. Ve: sborník k osmdesátinám, s. 69–72.
19. Tesařová, R. : Vzpomínky bývalých posluchačů university. Ve: Pocty . . . , s. 115–119.
20. Uher, J. : Bláhovy zásluhy o českou pedagogiku a výchovu. Ve: Pocta . . . , s. 100–103.
21. Úlehla, V. : Jak jsem šel podle nich. Ve: Živá slova, . . . , s. 47–48.
22. Vítek, M. : Nejmladší žáci vzpomínají. Ve: Sborník k osmdesátinám . . . , s. 37–39.
23. Zbořil, B. : In: Arnošt Bláha jako učitel. Ve: Sborník k osmdesátinám . . . , s. 46–49.
24. Zemská školní rada ve službách politického stranictví? Věstník českých profesorů, 19, 1912, část stavovská, s. 15–18. O Bláhově případu jako zatímního správce litomyšlského pedagogia dívčího.

Práce od Bláhy (uspořádání chronologicky vzestupně):

25. Synthesa ve výchově. Česká mysl, 7, 1906, s. 177–190 a 241–245.
26. O vyučování jazyku mateřskému. Věstník českých profesorů, 16, 1909, č. 7, s. 287, č. 8, s. 325–328.
27. Francouzské recitace na moravských středních školách. Věstník českých profesorů (část pedagogická), 14, 1910, č. 1, s. 22–23.
28. Individuální výchova. Věstník českých profesorů, 17, 1910, č. 5, s. 156–158.
29. Pedagogika a sociologie. Česká mysl, 12, 1911, s. 61–67.
30. Náboženství na dívčích školách. Pedagogické rozhledy, 25, 1911/12, seš. 2, s. 159–162; seš. 3, s. 271–272; seš. 4, s. 385–387.
31. Doslov k mému případu. Věstník českých profesorů, 19, 1912, část stavovská, s. 73–75.
32. Kážeň na středních školách, zvláště na školách dívčích. Věstník českých profesorů, 19, 1912, část pedagogická, s. 69–75.
33. Mravní výchova se stanoviska sociologického. Nové Město na Moravě, Vydavatelské družstvo 1921, 28 s.
34. K psychologii doby. Kniha studií. Praha, Buršík a Kohout 1922, 148 s.
- 34a. Poměr Sokolství ke klerikalismu, církvi a náboženství. Nový lid, 19, 1922, s. 249–252.
35. Sociologická pedagogika. Dílna lidskosti, 5, 1922, č. 2, s. 29–34.

36. Výchova k mravnosti /Leták/. Sokol a Orel. Odpověď na útoky klerikálních listů, s. 1–3. Ve: Nový lid, 19, 1922, za s. 248.
37. Dětská mravnost. Péče o mládež, 2, 1923, s. 97–99.
38. K technice mravní výchovy. Dílna lidskosti, 5, 1923, č. 6, s. 110–111.
39. Program strany pokrokové. Návrh prof. Dr. In. Arnošta Bláhy, přijatý přípravnou schůzí strany dne 6. září 1925. Brno, Realistický obzor 1925. 32 s.
40. Program vyšší lidové školy. Osvětový sborník Brněnska, Jihlavska a Uherskohradištska, 2, 1925/6, č. 6, s. 65–69.
41. Revoluce hlav a srdcí. Pokrokový obzor, 7, 1926, s. 44/5, s. 1.
42. Výchova k sociálnímu občanství. Osvětový sborník . . . 1926/7, s. 3–8.
43. Problémy lidové výchovy. Její pojem, úkoly a předpoklady. Praha, Masarykův lidovýchovný ústav 1927. 99 s.
44. Sociologie dětství. Praha-Brno 1927, 2. vyd. 1930, 3. opr. a dopl. vyd. 1946 v Ústř. učitel. nakl. a knihkupectví., 4. vyd. 1948.
45. Ideové základy lidovýchovy. Pokrokový obzor, 9, 1928, č. 33, s. 2–3; č. 4, s. 2–3.
- 45a. Kulturní idealismus. Pokrokový obzor, 9, 1928, č. 24, s. 1.
46. Jednotná škola s hlediska sociologického. Český učitel, 32, 1928/9, č. 34–35, s. 561–564. — Těž separát.
47. Do nového školního roku. Pokrokový obzor, 11, 1929, č. 34, s. 1.
48. O laický základ mravní výchovy. Kritické poznámky k Rádlově brožurě Revise pokrokových ideálů v národní škole. Brno, Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě. 1929. 29 s.
49. Výchova a nová škola s hlediska sociologického. Český učitel, 32, 1929, s. 1–9. — Těž separát.
50. Politická výchova. Pokrokový obzor, 11, 1930, č. 21, s. 4–5.
51. Příklad neměckobrodských studentů. Pokrokový obzor, 11, 1930, č. 24, s. 1–2.
52. Proč pracovat v lidovýchově? Osvětový sborník Moravskoslezský, 9, 1932/3, č. 1–2, s. 1–8.
53. Dnešní krize rodinného života. Brno, nakl. vl. 1933. 118 s. Další vydání 1941 a 1947.
54. O Masarykovu universitu. Pokrokový obzor, 14, 1933, č. 36, s. 1.
55. Víra ve výchovu. Věstník Ústředního spolku jednot učitelských v zemi Moravskoslezské, 30, 1932/3, č. 21–22, s. 287–288.
56. O odpovědnosti a povinnostech ženy-vychovatelky. Věstník učitelek ručních prací, 24, 1935, č. 4, s. 53–55.
57. Reforma školských zřízení. Věstník pedagogický, 13, 1935, č. 3, s. 97–101.
58. Vědecké a filosofické základy laické výchovy. Školské reformy 1935/6, 17, s. 94–100.
59. Der Lehrer Masaryk. Slavische Rundschau, 9, 1937, s. 361–366.
60. Funkce inteligence a dnešní výchovný systém /Z chystané knihy Sociologie inteligence/. Střední škola. Pedagogická část, 44. roč. Věstník čs. profesorů, 17, 1937, s. 137–141.
61. Universita a Brno. Index, 10, 1938, č. 1, s. 6.
62. Křesťanský duch do škol? Moravskoslezský učitel, 36, 1939, s. 93–95.
63. Smysl a cíl národní výchovy. Komenský, 67, 1939/40, s. 1–5.
64. Vědecká morálka a mravní výchova. Praha, Život a práce. 1940. 204 s.
65. Význam prostředí pro výchovu. Komenský, 68, 1941, č. 6., s. 193–197.
66. In memoriam našich spolupracovníků. Sociologická revue, 12, 1946, č. 2–3, s. 3–5.
67. Dr. Bruno Zwicker. Sociologická revue, 12, 1946, č. 2–3, s. 7–8.
68. Oldřich Blažek. Sociologická revue, 12, 1946, č. 2–3, s. 8–9.
69. Vysoká škola politická a sociální. Sociologická revue, 1946, č. 2–3, s. 122–123.
70. Pedagogické fakulty. Sociologická revue, 12, 1946, č. 4, s. 79–80.
71. Výchova k rodičovství. Brno. Zemská osvětová rada 1947. 22 s.
72. Vysoká škola sociální v Brně. Sociologická revue, 1e, 1947, s. 195–196.
73. 1348–1948. Sociologická revue, 14, 1948, s. 99–102. — K 600. výročí Univerzity Karlovy v Praze.

74. Sociologie. Praha, Academia 1968. 433 s. — Tam: Zřízení výchovná, s. 290–301; Problém lidovýchovy, s. 301–309.

I. A. BLÁHA ALS PÄDAGOG

Prof. Phdr. Inocenc Arnošt Bláha (1879–1960) ist bekannt vor allem als Soziologie und Ethiker. Er war aber auch ein Lehrer — zuerst an Mittelschulen, dann an verschiedenen Hochschulen, insgesamt fast fünfzig Jahre.

Die vorliegende Studie schildert Bláhas pädagogische Karriere und ihre Bewertung seitens seiner Studenten. Weiter beschreibt und analysiert sie einige seiner Publikationen zur pädagogischen Philosophie, zur Schulpolitik und zur pädagogischen Soziologie (Bláha ist Begründer der tsechischen pädagogischen Soziologie), zur moralischen und religiösen Erziehung, sowie zum Schulwesen, zu den Lehrern, zum Unterricht und zur Volkserziehung. Der Autor ist der Meinung, daß Bláhas pädagogisches Werk in mancher Hinsicht auch heute noch aktuell ist.

